

Experiència didàctica de l'Institut Bitàcola de Barberà del Vallès: S'hauria de celebrar el 12 d'octubre, dia de la Hispanitat?

Maria Ballbé Martínez

Institut Bitàcola

Berta Riera

Institut Bitàcola

Joan Carles Tinoco

Institut Bitàcola

Introducció

L'experiència didàctica *S'hauria de celebrar el 12 d'octubre, dia de la Hispanitat?* té l'objectiu de proporcionar, als nois i noies de 3r d'ESO de l'Institut Bitàcola de Barberà del Vallès, les competències necessàries per descobrir quina ideologia i quina manera d'entendre el món hi ha darrere dels posicionaments favorables i contraris a la celebració del 12 d'octubre.

A través de la realització de les dues produccions finals d'aquesta experiència, el debat de la (no) commemoració del 12 d'octubre i l'elaboració del telenotícies vespre, el noi i la noia assoleix un aprenentatge transferible, significatiu, productiu i funcional. Un aprenentatge competencial que permet resoldre problemes en contextos reals.

En aquest treball es presenta el context de l'experiència i la concreció del currículum de les ciències socials: Les finalitats, les intencions educatives, la seqüència, la metodologia, els recursos i l'avaluació d'aquesta experiència on l'estudiant és el protagonista actiu/va del seu desenvolupament personal i de la pràctica d'una ciutadania crítica i activa.

1. L'Institut Bitàcola: “*Si anem junts, anem més lluny*”

En el marc de l'autonomia de centres de la Llei d'educació de Catalunya (LEC), els projectes educatius ordenen la gestió, la direcció, l'organització pedagògica i els continguts dels ensenyaments.

L'Institut Bitàcola és un centre de nova creació que va néixer amb la finalitat de donar resposta a les necessitats del ciutadà i de la ciutadana del s.XXI i que aquest curs 2018-2019 consta amb alumnat de 1r, 2n i 3r d'ESO.

El projecte educatiu del Bitàcola es fonamenta en l'excel·lència, l'equitat i la formació integral (Projecte educatiu de centre, 2018). Els objectius generals del nostre centre educatiu són: 1) Millorar els resultats educatius (Competències, plurilingüisme, transversalitat, avaluació formativa i participativa, activitat activa de l'alumnat i expertesa), 2) Millorar la cohesió social (Fomentar la identificació amb el centre, impulsar la participació de les famílies, promoure la convivència i evitar que les problemàtiques socio-econòmiques de les famílies dificultin la participació de l'alumnat en el centre), 3) Reduir l'abandonament prematur (Inclusió i acció tutorial personal) i 4) Crear les bases d'un projecte sòlid (Xarxa amb l'entorn, implicació de l'entorn familiar i social, i, projecte pedagògic coherent 1-16 amb les comunitats de l'escola bressol la Rondalla i l'Escola Elisa Badia).

L'Institut Bitàcola defineix el seu plantejament educatiu a partir d'un desplegament estratègic basat en aquests objectius generals. Els fonaments de la nostra proposta educativa es basen en la coherència entre el model organitzatiu del centre i del desplegament curricular (Palau i Ballbé, 2019).

La nostra comunitat educativa entén el currículum com un univers al voltant de les nou competències que esdevenen els objectius d'aprenentatge de final d'etapa de l'ESO. Per tant, dividim el currículum en Espais d'aprenentatge (Espai globalitzat, Espai en xarxa, Espai creatiu, Espai d'experts i Espai tutorial) i Àmbits (Àmbit lingüístic, Àmbit matemàtic, anglès i francès). Els primers són aquells en què es potencia l'aprenentatge globalitzat i els segons són els espais dedicats a treballar les competències de caire més instrumental. En tots els Espais i Àmbits es treballen les competències transversals.

L'Espai globalitzat (EG) és un espai físic i intel·lectual en què es construeix el coneixement a partir dels continguts claus i de les competències de diversos àmbits. En aquest espai es treballa a partir d'un centre d'interès que canvia cada sis setmanes i té com a objectiu el treball de les competències dels àmbits de les Ciències socials, naturals, tecnologia i visual i plàstica. Sovint s'introdueix en aquest espai els continguts claus i les competències com cultura i valors, personal i social.

L'experiència didàctica que es presenta en aquest treball pertany a aquest Espai globalitzat. Aquest es duu a terme per part d'un equip de professorat multidisciplinar que té un àmbit de reunió per fer el seguiment setmanal tant de la programació com de les metodologies, la temporització i la regulació de l'aprenentatge a partir de l'avaluació i de les propostes de millora.

2. Les finalitats de l'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta experiència: *Formar ciutadans i ciutadanes crítiques i projectar-les a l'acció social.*

L'experiència didàctica plantejada i realitzada aquest curs té la finalitat de proporcionar als nois i a les noies de 3r d'ESO les competències necessàries per esbrinar quina ideologia i quina manera d'entendre el món hi ha darrere dels posicionaments favorables i contraris a la celebració del 12 d'octubre.

En aquest Espai globalitzat hi ha dos productes finals: la participació al debat de la (no) commemoració del 12 d'octubre i l'elaboració del telenotícies vespre del 12 d'octubre. Totes les tasques plantejades en aquest EG giren al voltant de la realització d'aquests dos productes finals que donen sentit i utilitat als continguts i a les competències que treballen.

Unes creacions finals funcionals en quan proporcionen a l'alumnat una nova mirada a l'hora d'analitzar i interpretar qualsevol fet històric. Entenen que d'un fet històric hi ha moltes interpretacions; i que la (no) celebració del 12 d'octubre emana d'aquestes interpretacions i d'aquestes formes de veure el món.

El debat és una tasca individual que es realitza en la antepenúltima i la penúltima sessió i gira al voltant de les següents qüestions: *El 12 d'octubre de 1492 va ser el descobriment d'Amèrica?*, *El 12 d'octubre de 1492 va suposar l'inici d'un genocidi?* i *S'hauria de celebrar el 12 d'octubre?* (En cas afirmatiu: *Com s'hauria de celebrar?*). El debat està pensat per a que cada estudiant es posicioni davant d'aquestes qüestions, sàpiga argumentar i defensar la seva posició. El debat es fa seguint la base d'orientació de debat del nostre institut que indica els passos a seguir abans, durant i després de la tasca.

El debat es prepara al llarg de la seqüència didàctica. Una vegada treballat el tema en qüestió, els nois i les noies de 3r han d'escriure el seu posicionament en la seva base d'orientació: la descripció de la seva tesi, tres arguments categoritzats (d'autoritat, de tradició, causals, deductius, basats en exemples o contraarguments) i unes conclusions. Durant el debat, l'alumne/a ha d'intervenir almenys dues vegades per qüestió i ho fa utilitzant unes cartes de debat que indiquen l'expressió adequada per començar la seva aportació (Cesire, 2019). A més a més, ha d'anar recollint els argu-

ments i les aportacions dels companys i de les companyes que més destaquin. Finalment, l'alumnat ha de fer una reflexió sobre allò que pensava abans del debat i el que pensa una vegada fet.

El segon producte final a realitzar en aquest EG és el telenotícies vespre del 12 d'octubre. L'objectiu d'aquest producte és que l'alumnat informi sobre les notícies més rellevants d'aquell dia en clau d'una interpretació del 12 d'octubre. D'aquesta manera, el noi i la noia de 3r se n'adona que part de la informació emesa pels mitjans de comunicació és subjectiva a la seva manera d'entendre el món.

Aquest producte es va realitzant en grups cooperatius al llarg de la seqüència seguint un guió tècnic establert on s'indica la relació del contingut del telenotícies amb la tasca on es realitza.

3. Les intencions educatives l'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta experiència

En finalitzar aquest EG els nois i les noies de 3r d'ESO han de ser capaços i capaces d'aportar evidències que demostrin que poden respondre a les següents preguntes: 1) Què (no) es commemora el 12 d'Octubre?, 2) Per què el 12 d'Octubre de 1492 es va arribar a Amèrica?, 3) El 12 d'Octubre de 1492 va ser un descobriment?, 4) El 12 d'Octubre va ser un genocidi? i 5) S'hauria de commemorar el 12 d'Octubre?

Per a poder respondre a aquestes qüestions l'alumne/a ha de ser capaç d'assolir cadascun dels criteris d'avaluacions. Uns criteris i indicadors d'avaluació associats en aquest EG a diferents àmbits: l'àmbit social, l'àmbit lingüístic, l'àmbit tecnològic i l'àmbit científic. Així com els àmbits transversals: l'àmbit personal i social, i l'àmbit digital. Pel que fa a l'àmbit social, es treballen diverses dimensions i competències: la dimensió històrica (C1, C2, C3, C4), la dimensió geogràfica (C6 i C7), la dimensió cultural i artística (C8 i C9) i la dimensió ciutadana (C11).

A mode d'exemple, els nois i les noies de 3r per a respondre a la qüestió Què (no) es commemora el 12 d'Octubre? han de ser capaços i capaces de: 1) Interpretar la historicitat del 12 d'Octubre i analitzar les decisions que es prenen ara, per actuar sobre el futur.; 2) Contrastar les diverses interpretacions actuals sobre la conquesta i colonització d'Amèrica; 3) Interpretar les fonts actuals sobre la (no) commemoració 12 d'Octubre, 4) Comunicar la interpretació del 12 d'Octubre analitzada als i les companyes i 5) Analitzar el 12 d'Octubre a partir de la informació obtinguda de fonts diverses, tenint en compte les diferents percepcions i valors que emanen dels drets humans, i formar-se una opinió pròpia.

4. La seqüència de l'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta experiència

Per a poder assolir tots els objectius d'ensenyament i aprenentatge marcats, disposem de cinquanta hores repartides en sessions de dues hores (dilluns, dimecres, dijous i divendres) i d'una hora (dimarts) al llarg de sis setmanes.

El primer dia de l'experiència es presenta l'EG i s'ofereix, conjuntament amb la graella d'avaluació, el cronograma. En el cronograma es reflecteixen seqüenciades totes les tasques a realitzar. D'aquesta manera, l'alumne/a pot esbrinar què s'espera d'ell o d'ella i l'organització temporal de l'EG. Fet que promou un aprenentatge estratègic (Pozo i Monereo, 1999).

Aquest EG compta amb quatre fases: una fase d'exploració, una fase d'introducció, una fase de desenvolupament i una fase d'aplicació. La fase d'exploració cerca conèixer les representacions socials de l'alumnat referent aquesta qüestió socialment viva i generar un conflicte cognitiu a través dels diferents discursos actuals envers al 12 d'octubre. La fase d'introducció té l'objectiu de contextualitzar l'arribada castellana a Amèrica i els grans descobriments del s. XV i XVI.

La fase d'estructuració pretén conèixer les civilitzacions antigues americanes fent una comparació amb els pobles aborígens actuals americans. Es busca també esbrinar les seves interpretacions respecte al 12 d'octubre i la seva situació actual. Amb el pretext de la primera volta al món i de les seves posteriors representacions en mapamundis, es treballen les diverses voluntats de representar el món respecte a la visió que se'n té. També es cerca quina va ser l'organització i l'explotació de les Índies occidentals, i, finalment, les causes i les conseqüències de la conquesta i colonització d'Amèrica.

L'última fase, la fase d'aplicació, correspon a la realització del debat i la visualització i avaluació dels telenotícies vespre del 12 d'octubre fets al llarg de tot l'EG.

5. La metodologia de l'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta experiència

Podem definir la metodologia de l'EG com un treball cooperatiu a partir de construccions individuals. S'ha dissenyat un patró procedimental que es repeteix en cadascuna de les fases abans esmentades. Parteix d'un conjunt de tasques individuals d'anàlisi i reflexió, una posterior posada en comú, cercant posicionament i argumentació i una etapa final de construcció conjunta i síntesi.

Amb l'objectiu de fer entenedores les tasques i potenciar la reflexió i la metacognició s'utilitzen bases d'orientació (BO) (Sanmartí, 2007). Exemples d'aquestes BO en la primera etapa, anàlisi i reflexió, les trobem en tasques escrites com la utilitzada en la interpretació crítica d'una font d'informació o la interpretació d'un cartell. També hem dissenyat BO per activitats de la segona etapa, posicionament i argumentació, com resulta la BO de preparació i execució del debat.

Per reforçar i evidenciar la metacognició, utilitzem rutines de pensament. Aquestes tasques de tipus individual plantegen diferents preguntes amb l'objectiu que l'alumne/a reflexioni sobre el propi aprenentatge. En funció del canal d'entrada de la informació de la tasca utilitzem diferents tipus de rutina. Un exemple utilitzat en aquest EG és la rutina *Què veig?/Què penso?/Què em pregunto?* emprada quan la informació és visual, tant en format vídeo com imatge.

El disseny de les activitats és variat, cercant treballar intel·ligències múltiples així com presentant canals d'informació diversos. Les fonts d'informació es presenten en format visual, auditiu i audiovisual. Alternant escrits històrics, articles, tuits, talls radiofònics, talls de telenotícies, mapes o cartells es pretén diversificar els canals d'entrada d'informació. A la vegada, la producció d'escrits argumentatius, textos descriptius, guions, presentacions orals, mapes, cartells, diaris o el propi telenotícies, generen sortides d'informació molt variades.

Finalment, part indispensable de la metodologia és l'aproximació al medi. En aquest EG es programen tres sortides: la del Museu Etnològic i de les Cultures del Món, la del Museu Marítim de Barcelona i a les instal·lacions de Televisió Pública de Catalunya (TV3). Aquestes tres sortides s'emmarquen dins de la fase d'introducció del projecte, incentivant noves preguntes i obrint espai al debat, així com generant experiències pràctiques vinculades a la realització dels productes finals.

6. Els materials de l'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta experiència

Partint del Chromebook com a eina bàsica de treball en aquest projecte posem en marxa diverses aplicacions a les que l'alumnat està habituat. L'aplicació Google Drive per produir textos, taules, gràfics i presentacions és un entorn conegut per realitzar tasques individuals i grupals.

Per una altra banda, determinades tasques posen en pràctica aplicatius específics no tan utilitzats a l'aula com per exemple per fer el disseny i l'edició d'imatge utilitzant Canva, la creació d'infografies amb Picktochart o l'edició del producte final, el Telenotícies, amb WeVÍdeo.

Per acabar, el propi projecte dona peu a utilitzar per primera vegada tres aplicatius per assolir determinats objectius d'aprenentatge. El primer dels aplicatius és Tiki-Toki, un aplicatiu-web per generar eixos cronològics i línies temporals en 2D i 3D. El Plague Inc, un joc de simulació transmissió de malaltia bacteriana per conèixer les variables que afecten a l'extensió d'una pandèmia i fer la relació amb les malalties que van provocar la mort als nadius americans amb l'arribada dels europeus. I finalment, el Makemynewspaper una aplicació per crear i editar un diari de format paper.

7. L'avaluació de l'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta experiència

L'avaluació té una funció reguladora de l'aprenentatge, tant per al professorat com per l'alumnat. Per això ens plantejem que tant uns com els altres en tot moment compartim i siguem conscients del que aprenem i com ho aprenem. Per tant, el professorat facilita en aquest EG els elements que possibilitin a l'alumnat: 1) Identificar els **objectius d'aprenentatge**, 2) Anticipar i planificar la resolució de les activitats proposades, 3) Fer-se seus els **criteris d'avaluació** tant durant el procés d'aprenentatge com en finalitzar-lo i 4) Fer **metacognició** de tot el procés (autoavaluacions, coavaluacions, avaluacions triangulades, rúbriques...).

Els tres primers punts els compartim a través de la graella dels indicadors d'avaluació i el crogonoma explicats als apartats de les intencions educatives i a la seqüència respectivament. El darrer punt fa referència a les rutines de pensament i les bases d'orientacions esmentades a l'apartat de la metodologia.

Un exemple d'eina d'autoavaluació i coavaluació emprada ha estat el macro Co-Rubrics (Feliu, 2019). El CoRubrics és una taula dinàmica que permet a l'alumnat avaluar la seva tasca a partir de certs indicadors que reben en format Google Forms i que es buida de forma automàtica en un full de càlcul. Amb la taula generada podem obtenir informació sobre la valoració que es fa el propi alumne així com la que fan la resta dels seus companys i companyes sobre la seva tasca. Amb el posterior debat en grup dels resultats estableixen noves dinàmiques que milloren el seu treball cooperatiu.

8. Conclusió

Els i les professores som els i les responsables de crear, dissenyar i dur a terme experiències didàctiques que ajuden i guien l'aprenentatge dels nostres nois i noies. Experiències com aquesta ajuden a proporcionar als i a les estudiants de secundària les competències necessàries per esbrinar quina ideologia i quina manera d'entendre

el món hi ha darrere dels posicionaments favorables i contraris a la celebració del 12 d'octubre.

Treballar les qüestions socialment vives com el 12 d'octubre a partir del treball col·laboratiu a classe i de la connexió entre les diverses matèries fa viure als i a les nostres aprenents experiències d'aprenentatge actives i autònomes. Tanmateix requereix apropar-nos a les representacions socials dels i de les adolescents sobre la qüestió social, aprofundir en aquestes idees, deconstruir-ne d'altres i introduir nous conceptes per tal de crear un coneixement significatiu i útil per entendre i projectar-se en la societat que els hi ha tocat viure.

Bibliografia

BALLBÉ, M.; TINOCO, J.C. i RIERA, B. (2018). *Gravem telenotícies sobre el 12 d'octubre*. Recuperat de: <https://agora.xtec.cat/insbitacola/general/gravem-telenoticies-sobre-12-doctubre/>

BALLBÉ, M.; TINOCO, J.C. i RIERA, B. (2018). *Museu de les cultures*. Recuperat de: <https://agora.xtec.cat/insbitacola/general/museu-de-les-cultures/>

BALLBÉ, M.; TINOCO, J.C. i RIERA, B. (2018). *3r d'ESO Seguem investigant sobre el 12 d'octubre*. Recuperat de: <https://agora.xtec.cat/insbitacola/general/3r-deso-seguim-investigant-sobre-1492/>

BALLBÉ, M.; TINOCO, J.C. i RIERA, B. (2018). *Pràctiques científico-tecnològiques entorn 1492*. Recuperat de: <https://agora.xtec.cat/insbitacola/general/practiques-cientifico-tecnologiques-entorn-1492/>

Cesire (2019). Actituds i habilitats comunicatives necessàries per al debat sociocientífic a l'aula. Recuperat de: <https://agora.xtec.cat/cesire/wp-content/uploads/usu397/2016/04/Actituds-i-habilitats-comunicatives-necess%C3%A0ries-pel-debat-sociocient%C3%ADfic-a-l%E2%80%99aula.docx.pdf>

FELIU, J. (2019). CoRubrics, una plantilla per avaluar amb rúbriques. Recuperat de: <https://tecnocentres.org/corubrics-una-plantilla-per-avaluar-amb-rubriques/>

Institut Bitàcola (2018). *3r d'ESO - Taller de periodisme amb Junior Report*. Recuperat de: <https://agora.xtec.cat/insbitacola/general/3r-deso-taller-de-periodisme-amb-junior-report/>

PALAU, D. i BALLBÉ, M. (2019). Com viure i conviure a l'Institut Bitàcola de Barberà del Vallès. *Perspectiva escolar*, (404), 21-25.

POZO, J.I. i MONEREO, C. (Coord.).(1999). *Aprendizaje estratégico. Enseñar a aprender desde el currículo*. Madrid: Santillana.

SANMARTÍ, N. (2007). *10 ideas claves. Evaluar para aprender*. Barcelona: Graó.